

МАЗҲАБСИЗЛИКНИНГ САЛБИЙ ОҚИБАТЛАРИ.

Мардонов Хайрулла Маҳмудович

Илмий даражаси магистр

Хожа Бухорий ўрта махсус ислом таълим муассасаси ўқитувчиси

Қашқад арё вилояти Китоб тумани Заргарлик кўча 4-уй

+998 91 573 16 46

Кириш

Ислом уммати тарихига назар ташлар эканмиз, Аллоҳ таоло Уммат Муҳаммадни (с.а.в.) илм, адолат ва ягона йўл билан шарафлаганини кўрамиз. Бу йўл — Қуръон ва Суннат йўлидир. Аммо ушбу икки манбани тўғри тушуниш ва амалда татбиқ этиш учун Аллоҳ таоло ҳар бир даврда илм аҳлини, яъни муҳаддис, муфасссир, фақиҳ ва мутакаллим уламоларни юборган. Шу илм аҳллариининг теран фикри ва ижтиҳодлари натижасида фикҳий мазҳаблар шаклланган.

Мазҳаблар — ислом ҳуқуқшунослигининг илмий, мантиқий ва амалий пойдевори ҳисобланади. Улар исломий илмнинг тизимли, қоидали ва изчил шаклда авлоддан авлодга ўтиб келишига хизмат қилган.

Аммо охириги асрларда айрим шахслар ва гуруҳлар “мазҳабсизлик” ёки “фақат Қуръон ва Суннат” деган шиорлар остида уламоларнинг илмий меросини рад этишга киришдилар. Бу ҳаракат илмий анъанани емириб, уммат бирлигини заифлаштирди.

Қуйида шу ҳолатнинг илмий, диний ва ижтимоий оқибатларини таҳлил қиламиз.

Асосий қисм

Мазҳаб нима ва у нима учун зарур?

"Араб тилида 'мазҳаб' сўзи 'йўл, йўналиш, қараш мактаби' маъноларини англатади. Фикҳ илмида эса — Қуръон, Суннат, ижмоъ ва қиёс асосида шариат ҳукмларини тушуниш, баён қилиш ва амалга жорий этишда муайян усулга эга бўлган илмий мактабни англатади."

Мазҳаб — фақиҳ уламоларнинг юз йиллар давомидаги ижтиҳодий фаолияти, илмий таҳлиллари, тажриба ва ижмоълари натижасида шаклланган бир илмий тизимдир.

Бу тизим мусулмонлар учун динга амал қилишда осонлик ва барқарорлик яратиб берган. Ҳар бир мусулмон динида мутахассис бўлмагани учун, у шариат ҳукмларини мустақил чиқаришга ҳақли эмас. Шу боис, у илм аҳлидан фатво олади, яъни мазҳаб уламоларига тақлид қилади.

Имоми Шотибий "Ал-Мувофақот" асарида шундай дейди:

"Тақлид жоҳил учун зарур йўлдир, чунки у мустақил ижтиҳод қила олмайди. Мазҳаблар эса илмсиз одамларни адашишдан сақлайдиган қалъадир."¹

Муҳокама қисм

Мазҳабсизлик илдизлари XIX асрдаги сиёсий ва маданий ўзгаришлар билан чамбарчас боғлиқдир. Ислом дунёсида ғарб мустамлакачилиги кучайиб, уламолар нуфузи пасайган бир пайтда айрим "ислоҳчи" гуруҳлар пайдо бўлди. Улар "мазҳабларга бўлиниш умматни бўлиб қўйди, шунинг учун фақат Қуръон ва Суннатга қайтиш керак" деган шиорни илгари сурдилар.

Бу шиор илмий жиҳатдан ёлғон ва хатарли эди, чунки Қуръон ва Суннатни мазҳабсиз тушуниш — ҳар кимнинг шахсий фикрини дин деб эълон қилишга олиб келди. Натижада, мазҳабсизлик ислом илмининг изчил анъанасини бузди, илмсиз фатволарнинг тарқалишига сабаб бўлди ва уммат ичида ихтилоф ҳамда парокандаликни кучайтирди.

1. Абдулҳаким Қодирӣ. Мазҳаблар тарихи. Тошкент: "Имом Бухорий нашриёти, 2010. -Б. 45.

Ижтиҳод — шариат ҳукмини мустақил далиллар асосида чиқариш фаолияти бўлиб, у фақат юқори даражадаги уламоларга хосдир. Ҳозирги замонда эса кўплаб шахслар Қуръон ва ҳадисни ўз хоҳишига кўра талқин қилмоқда. Бу ҳолат “илмсиз ижтиҳод” деган хатарли ҳолатни келтириб чиқарди. Имоми Суютий таъкидлаганидек: “Ҳар ким Қуръондан ўз хоҳишига кўра ҳукм чиқарса, адашишдан қутула олмайди.”²

Мазҳабсизлик шариатда зиддиятли фатволарнинг кўпайишига ҳам сабаб бўлди. Чунки бундай киши бир масалада бир мазҳабга, бошқа масалада бошқа мазҳабга амал қилиши мумкин. Бу “талфиқ” деб аталади ва у шариатда турли зиддиятларни келтириб чиқаради. Масалан, никоҳ, мерос ёки намоз масалаларида ҳар хил мазҳаблардан ҳукм танлаш мусулмон ҳаётида беқарорлик ва ишончсизликни келтириб чиқаради.

Шунингдек, исломда илм авлоддан авлодга “санада” орқали ўтган. Мазҳабсизлик бу занжирни узади, чунки у уламоларнинг ижмоъини ва шарҳларини инкор этади. Бу эса уламоларнинг ҳимоя тизимини заифлаштиради ва ислом илмининг узлуксизлигига путур етказди.

Мазҳабсизликнинг энг оғир оқибатларидан бири — умматнинг бирлигига путур етиши ҳисобланади. Аллоҳ таоло Қуръонда шундай дейди:

“Бўлиниб кетманглар, ихтилоф қилманглар, акс ҳолда кучингиз сўнади”³

Мазҳабсиз одам ҳар ерда бошқаларнинг амалига шубҳа билан қарайди, ҳатто уларни “бидъатчи” деб аташгача боради. Бу ҳолат масжидларда жамоат бирлигини бузиб, биродарлик ришталарини сусайтиради.

² Ас-Суютий, Жалолиддин. Ал-Итқон фи улумил-Қуръон. - Байрут: Муассасат ар-рисала, 2008. -Б. 36.

³ Анфол сураси, 46-оят

Бугунги ёшлар орасида “мазҳабсизлик — илғор фикр” деган хато қараш тарқалмоқда. Бу, аслида, диний илмий меросни инкор этиш билан баробар. Ёшлар ўз тарихий илдизларидан узилиб, шариатни шарқона тафаккур билан эмас, ғарбий ёндошувлар билан тушунишга мойил бўлиб қолмоқда. Бу эса уларнинг диний дунёқарашида бузилиш ва анъанадан ажралишга сабаб бўлмоқда.

Мазҳабсизлик кўпинча икки чегарада тугайди: ё ифрот — ҳар нарсада қаттиққўллик ва таассуб, ёки тафрит — динга бепарволик ва “эркин талқин”. Ҳар икки ҳолат ҳам исломнинг мўътадил йўлидан четга чиқиш бўлиб, умматга зарар келтиради.

Шунинг учун мазҳабга эргашиш — кўр-кўрона тақлид эмас, балки илми уламолар орқали динни тўғри англаш воситасидир. Имоми Ғаззолий “Илжом ал-авом” асарида шундай дейди:

“Ҳар бир жоҳилга вожибдирки, у аҳли илмдан ҳукм олсин. Чунки у мустақил ижтиҳодга лаёқатли эмас.”⁴

Мазҳаблилик мусулмонни қонунан ва маънан ҳимоя қилади. У уламолар ижмоъига суянади, фикҳий масалаларда барқарорликни таъминлайди ва ихтилофларни ҳал қилишда энг илмий йўлни беради.

Бугун айрим гуруҳлар интернет ва ижтимоий тармоқлар орқали “ҳақиқий ислом” номидан чиқиш қилмоқда. Улар уламоларни “бидъатчи”, мазҳабларни эса “асоссиз” деб аташмоқда. Бу эса диний ихтилофларни янада кучайтирмоқда. Масалан, “ҳадисни тўғридан-тўғри тушунамиз” деганлар кўпинча ҳадис илми, ривоят ва даражаларини билмасдан хато ҳукм чиқаради. Ҳолбуки, уламолар асрлар давомида ҳар бир ҳадиснинг саҳиҳ ёки заифлигини аниқлаб берганлар.

⁴ Усмонхон Темуров. Ислом ҳукуқи асослари. Тошкент: Ўзбекистон Ислом цивилизацияси маркази, 2022. - Б. 153.

Натижада, мазҳабсизлик на фақат илмий анъанани, балки умматнинг маънавий барқарорлигини ҳам издан чиқаради. Шунинг учун ҳам мазҳаблилик — илм, бирлик ва барқарорликнинг асоси саналади.

Хулоса қилиб айтганда, мазҳабсизлик ислом динининг илмий ва маънавий пойдеворига жиддий зарар етказади. У уммат бирлигини парчалайди, илм анъанасини йўқотади, жамиятда турли ихтилоф ва фитналарни келтириб чиқаради. Мазҳабга эргашиш эса исломнинг барқарорлиги ва тўғри талқинини таъминлайди. Бу йўл уламоларнинг асрлар давомида тузган илмий тизими ва ижмоъига таянган ҳолда, мусулмонни адашишдан сақлайди.

Ҳақиқий исломий барқарорлик — илмли уламоларга суяниш, ижмоъга риоя қилиш ва мазҳаб анъанасини ҳурмат қилиш билангина таъминланади. Шунинг учун ҳар бир мусулмон ўз мазҳабини билмоғи, унинг асосларини англамоғи ва у орқали Аллоҳнинг розилигига етишга ҳаракат қилмоғи лозим.

Фойдаланилган манбалар

1. Қуръон Карим.
2. Ас-Суютий, Жалолиддин. Ал-Итқон фи улумил-Қуръон. - Байрут: Муассасат ар-рисала, 2008. -832. Б.
3. Ал-Кардовий, Юсуф. Ал-Ичтиҳод фиш-Шариа ал-Исламия. Қоҳира, 2001. -487. Б.
4. Ас-Саффарини, Мухаммад ибн Ахмад. Лавомеъ анвар ал-баҳийя фи итиқод фират ан-нажийя. Димашқ, 1983. -754. Б.
5. Ибн Абидин. Раддул-Мухтор ала-д-Дуррил-Мухтор. Истанбул: Дорул-Фикр, 2000. -568. Б.
6. Мухаммад Такий Усмони. Тақлид ав ичтиҳод. Карачи: Дарул-Ишоқ, 2004. -560. Б.
7. Усмонхон Темуров. Ислом ҳуқуқи асослари. Тошкент: Ўзбекистон Ислом цивилизацияси маркази, 2022. -352. Б.
8. Абдулҳаким Қодирий. Мазҳаблар тарихи. Тошкент: “Имом Бухорий нашриёти, 2010. -315. Б.